

Лідія НЕСТЕРЕНКО

*асистентка кафедри публічного права,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

МЕДІАЦІЯ В СИСТЕМІ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОШУКУ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Ключові слова: медіація, діалог, перехідне правосуддя, справедливість.

Мета дослідження: здійснити дослідження ролі медіації в системі перехідного правосуддя задля забезпечення справедливості для потерпілих від воєнних злочинів росії через призму поняття справедливості в системі цінностей перехідного правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Тривалий час Україна функціонує в умовах воєнного стану, коли систематично порушуються права людини, національна система правосуддя та правоохоронних органів не функціонує належним чином, міжнародні зобов'язання щодо забезпечення прав населення окупованих територій не виконуються належним чином. Щоб подолати ці та інші наслідки збройної агресії РФ, забезпечити справедливість для жертв, покарати воєнних злочинців та запобігти повторенню надзвичайно важливим є повернення до стану миру та стабільності, за якого права громадян відновлені, а система реформована так, щоб гарантувати недопущення подібного в майбутньому.

Важливим, з огляду на це, є розробка належної національної правової моделі щодо запровадження основних принципів та механізмів перехідного правосуддя, яка базується на нормах міжнародного права та враховує релевантний міжнародний досвід реалізації.

Перехідне правосуддя (transitional justice) – це система правових заходів, які застосовуються для переходу держави від авторитарного режиму до демократичної системи. Це заходи, які має здійснити держава для того, щоб примирити колишні воюючі сторони, забезпечити примирення в суспільстві, допомогти жертвам конфлікту, розповісти народу правду – що саме сталося та провести реформи, які унеможливлять повторення подібної трагедії у майбутньому. За своїм ціннісним призначенням перехідне правосуддя означає справедливий підхід при переході у новий якісний стан – це справедливість до винних, жертв і свідків [5]. Згідно Резолюції Європейського Парламенту «Про розбудову потенціалу ЄС у сфері запобігання конфліктам та медіації» від 12 березня

2019 р. «перехідне правосуддя є важливим набором судових та позасудових механізмів, що зосереджується на відповідальності за минулі зловживання, а також на створенні сталого, справедливого та мирного майбутнього» [7].

Мир, справедливість, прощення, право, примирення – як співіснують ці поняття в перехідному правосудді? Існує суперечка між тими, хто віддає пріоритет миру ("мир спочатку, справедливість потім"), і тими, хто вважає, що мир без справедливості є неприйнятним. Ще глибшою є думка, яку можна знайти в релігійних джерелах: «Немає миру без справедливості, як немає справедливості без прощення». Говорячи мовою норм: «Справливість є мірилом права, тобто тим елементом, що визначає та закріплює базові принципи права без яких воно просто не існує. Право повинно завжди співіснувати зі справедливістю, бо саме вона є критерієм його оцінки» [4, с. 26].

Як бачимо, питання нормативного регулювання та визначення суті, змістовного наповнення справедливості й прийняття справедливих рішень є важливою та дискусійною частиною процесу відновлення та примирення. Різноманітні соціологічні дослідження, проведені в Україні, виявили болючу для самих потерпілих від воєнних злочинів росії та її союзників проблему. Наприклад, при визначенні питань репарацій, відновлення порушеної гідності та ін. в них не запитують, що саме вони вважатимуть справедливим для себе. «Подекуди справедливістю вважають “почути історію” або формальний вирок, який можуть ніколи й не виконати» [6]. Але що насправді важливо для потерпілих? Чи відчують вони справедливість по відношенню до себе через призму тих заходів, допомог, відшкодувань, які вже зараз надаються нашою державою?

Ці та інші питання можна з'ясувати через призму інструментів, які повинні функціонувати в державі на різних рівнях, оскільки закріплені на рівні законодавства. Це інструменти громадської участі, такі як громадські консультації, громадські слухання, діалог, медіація та ін., за умови їх реалізації з дотриманням всіх вимог чутливості до потерпілих та ґрунтуючись на принципі “не нашкодь” («do no harm»).

Через призму таких інструментів може проявитися глибша суть потреб потерпілих, формується суспільна справедливість. Обговорюючи ідеї справедливості, маємо працювати на двох рівнях: на рівні аргументів та на рівні цінностей (дискутувати про цінності значно складніше). Сама ідея справедливості тут виступає як цінність [2]. Якщо на рівні аргументів спроможним для цього може бути традиційне правосуддя (суд), то для спілкування на рівні потреб та цінностей – ефективною є медіація.

Справливість у медіації, на думку Р. Гаврилюк, «відповідно до її природи, є її неодмінним атрибутом та умовою успіху медіації... В Україні

вона гарантується Законом «Про медіацію» і де-факто виступає ще одним принципом медіації» [3, с. 230].

Як зазначено в аналітичному дослідженні «Перехідне правосуддя в контексті мирного посередництва» для посередників ЄС у мирних переговорах (EU mediators in peace negotiations), «медіація та діалог, як на офіційному, так і на більш неофіційному рівні, можуть бути ефективною стратегією в ширшому контексті зусиль ЄС, спрямованих на досягнення мети правосуддя, і можуть бути використані для вирішення потреб перехідного правосуддя. Оскільки питання перехідного правосуддя рідко повністю вирішуються на переговорах вищого рівня, існує багато можливостей для механізмів діалогу та медіації, які допоможуть забезпечити підзвітність та сприяти примиренню як частині процесу, спрямованого на побудову більш справедливого суспільства, а також для досягнення відновного правосуддя, спрямованого на відновлення стосунків між жертвами та правопорушниками» [8].

Висновки. Таким чином, за умови належного нормативного врегулювання відповідних особливостей згідно принципів перехідного правосуддя медіація, застосовна на різних інституційних рівнях, може бути тим інструментом, що дасть простір для визначення справедливості кожного задля встановлення справедливості всіх.

Список використаних джерел

1. Про медіацію : Закон України від 16 лис. 2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#text>
2. Баумейстер А. Дослідження справедливості. URL: <https://kmbs.ua/ua/article/fairness>
3. Гаврилук Р.О. Правова природа справедливості у медіації. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (27 жов. 2023 р., Чернівці). С.227-231.
4. Дубовой А. С. Справедливість як елемент правового поля. // *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 23-27. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/281178/275329>
5. Мартиненко О., Скляревська Г. Родзинка перехідного правосуддя полягає у тому, що всі його елементи мають працювати одночасно. *Юридична газета*. 2017. № 20-21 (570-571). URL: <https://yur-gazeta.com/interview/-rodzinka-perehidnogo-pravosuddya-polyagae-u-tomu-shcho-vsi-yogo-elementi-mayut-pracyuvati-odnochasn.html>
6. Як потерпілі від воєнних злочинів бачать справедливість. Соціологічне дослідження МІПЛ. 2026. 32 с. URL: https://mipl.org.ua/wp-content/uploads/2026/02/yak-poterpili-bachat-spravedlyvist_ua.pdf

7. European Parliament resolution of 12 March 2019 on building EU capacity on conflict prevention and mediation. 2018/2159(INI). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2021_023_R_0004

8. Transitional Justice in the context of Peace Mediation. Factsheet – EEAS Mediation Support Project – Knowledge Product. November 2012. URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/droi/dv/401_factsheettransjust /401_factsheettransjust_en.pdf

*Катерина ПАНЧЕНКО
студентка першого курсу
освітньої програми «Суспільне і приватне врядування»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»*

ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ЕФЕКТИВНЕ ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Ключові слова: влада, управління, реформування, держава

Мета дослідження: визначити стратегічні напрями трансформації України у публічному управлінні в умовах відновлення країни та інтеграції до ЄС.

Виклад основного матеріалу. Після завершення війни Україні необхідно пройти реформування багатьох галузей, щоб інтенсивно розвиватись та стати повноправним членом ЄС. Для цього важливою буде ефективна система роботи в сфері публічного управління та адміністрування. Вона досі є недопрацьованою та потребує коректив та удосконалень.

Публічне управління в Україні є недостатньо відкритим, взаємодії з громадськістю має бути більше. Громадяни мають право бути обізнаними в тому, що відбувається в державі та активно залучались до процесів прийняття рішень. Процедури прийняття рішень державними органами влади не є прозорими і зрозумілими. Забезпечення регулярної звітності та контролю за їхньою діяльністю допоможуть підтримувати довіру до влади на достатньо високому рівні.

Очищення державних структур від корупції й досі залишається неефективним. Усі чиновники, що були причетні до корупційних скандалів або інших злочинів, що завдали шкоди державі, мають бути позбавлені права обіймати державні посади.